

AZƏRBAYCAN TURİZM VƏ MENECMENT UNIVERSİTETİNİN KİTABXANA-İNFORMASIYA RESURSLARININ İNKİŞAFI, FORMALAŞMASI VƏ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Hacı Qasımlı

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının magistrantı
Bakı, BDU, Azərbaycan, haci_qasimli@list.ru*

Развитие, формирование и современное состояние библиотечно-информационных ресурсов Азербайджанского университета туризма и менеджмента

В статье комментируются причины создания библиотечных информационных ресурсов, а также процесс формирования и модернизации информационных ресурсов на основе опыта конкретной библиотеки

Development, formation and current state of library and information resources of Azerbaijan Tourism and Management University

The article comments reasons for creating library and information resources, as well as the process of formation and modernization of information resources based on the experience of a particular library.

Açarsözlər: *resurs, kitabxana-informasiya resursu, informasiyalaşdırılma, electron kitabxana, elektron kataloq*

Ключевые слова: *ресурс, библиотечный информационный ресурс, информатизация, электронная библиотека, электронный каталог*

Keywords: *resource, library information resource, informatization, electronic library, electronic catalog*

Giriş: Müasir kitabxanalar ən güclü informasiya potensialına malik olmaqla bütün sənəd müəssisələrindən fərqlənir. Kitabxana fondları arxiv, muzey, normativ-texniki informasiya orqanlarından fərqli olaraq, aktiv və müasir informasiya sənədlərini qoruyub saxlayır və tələbatçılara fəal xidmət göstərir. Həmçinin, sosial baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, kitabxana fondları həm bütövlükdə, həm də ayrı-ayrı oxucuların informasiyaya olan tələbatları üçün əsas mənbələrdən biri hesab edilir. Məhz oxucuların kitabxanaya olan münasibətləri də fondun tərkibindən və onun fəal təbliğindən asılıdır. Qeyd edək ki, resurs anlayışı əsas, bünövrə, maddi mənbə mənasını verir. İlk vaxtlar qədim kitabxanalarda (Assuriya, İsgəndəriyyə) fond termini əvəzinə “kitabsaxlayıcı” sözü işlədilirdi. Müxtəlif elm sahələrinə aid olan ümumi sənəd kütləsinin kompleks şəkildə təşkilində, onların istifadə qaydasında, sistemli şəkildə düzülüşündə kitabxana-informasiya resurslarının təhlil edilməsi mühüm faktorlardan biridir. Kitabxana informasiya resursları cəmiyyətin informasiya potensialını təşkil edən, cəmiyyətin intellektual səviyyəsini müəyyən edən strateji mənbə rolunu oynayır. Həmçinin, kitabxana informasiya resursları təkcə ümumi mədəniyyət labirintinin yox, həm də bu labirində naviqasiyanın

rəmzidir. Yəni, kitabxana-informasiya resursları adı sənədlərin “anbarı” hesab edilə bilməz. O, biliklər cəmiyyətinin informasiyalaşdırılması prosesini həyata keçirən, müxtəlif elm sahələrinə dair sənəd-informasiya resurslarını əks edən mühüm sosial institut hesab edilir. Kitabxana fondu termini kitabxananın əsas, ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edilir. Kitabxana-informasiya resurslarının formalaşması olduqca mürəkkəb, sosial sahədə baş verən hadisələrlə əlaqədar, müasir informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tələbi ilə daim yeniləşən müasir bir proses hesab edilir. Məhz “kitab saxlayıcı” termininin müasir forması olan resurs anlayışı qısa zaman kəsiyində respublikanın müxtəlif kitabxanalarında əsas istifadə obyektinə çevrilmişdir. Bu sahədə aparılan tədqiqatlarda müəyyən olunmuşdur ki, kitabxana fondu ərazi baxımından bütün növdən və tiptən olan kitabxanaların ən çox sahəsini tutur. Təxmini hesablamalara görə, kitabxana binalarında sahənin 35-40%-i təkcə fondun payına düşür [6, S. 13-18].

Məsələnin qoyuluşu: Kitabxana informasiya resursları formalaşarkən elmin, texnikanın, iqtisadiyyatın və əsas da kitabxanaların son tədqiqat nailiyyətləri təhlil edilməli, bəşəriyyətin əldə etdiyi ümumi təcrübə biliklərinin toplanması kompleks şəkildə nəzərə alınmalıdır. Həmçinin kitabxanalarda müxtəlif məzmunlu sənədlər əks olunan zaman doğma xalqın tarixinə, soyköünə, mədəniyyətinə, ümumi informasiyanın toplanmasına xüsusi önəm verilməlidir. Kitabxana informasiya resurslarının əsas tərkib hissəsini “kitabxana kataloqları” təşkil edir. Tarixi məlumatlara görə “Kataloq” yunan dilindən tərcümədə “siyahı” mənası kəsb edərək, kataloq kitabxanada mövcud olan müxtəlif növ sənədlərin tərkibini, müəyyən qaydalar əsasında tərtib edilən sənədlərin ümumi qısa axtarışını əks etdirir, informasiya resurslarının formalaşmasında məlumatlılıq, davamlılıq, planlılıq və sistemlilik prinsipini yerinə yetirir. Kitabxana informasiya resurslarının ümumi şəkildə öyrənilməsi bilavasitə kitabxanaların daxili iş prosesi vasitəsilə həyata keçirilir. Respublikada təhsil sahəsi üzrə mövcud olan və inkişaf etməkdə olan kitabxanalardan biri də Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin “Kitabxana informasiya mərkəzi” hesab edilir. Ənənəvi formada oxuculara informasiya xidmətinin göstərilməsi prosesi bu mərkəzdə 2007-ci il tarixindən fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Kitabxana informasiya mərkəzi əsasən öz fondunu zənginləşdirərək aşağıdakı müəssisələrdən kitablar almaqla kitabxana fondlarını genişləndirir:

- Azərbaycan Respublikasının Heydər Əliyev fondu;
- Azərbaycan Respublikasının Turizm Agentliyi;
- M. F. Axundov adına Milli Kitabxana;
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası (AMEA MEK);
- Avstriyanın tətbiqi elmlər Universiteti kitabxanası;
- Türkiyə Respublikasının Boğaziçi Universiteti kitabxanası;

-Bakı Turizm və Ekskursiya şurası və s. müəssisələrlə yanaşı, elm xadimləri, müəlliflər və ayrı-ayrı oxucular tərəfindən hədiyyə edilən vəsaitlər hesabına kitabxananın sənəd-informasiya resursları xeyli zənginləşmişdir [7].

Kitabxana-informasiya mərkəzində hal-hazırda 13772 adda kitab, 1922 adda kitabça, müxtəlif ölkələr haqqında 197 adda xəritə, 600-dən çox audio və video materiallar öz əksini tapmışdır [7].

Kitabxana-informasiya mərkəzi öz fəaliyyətini aşağıdakı istiqamətdə həyata keçirir:

- Kitabxana işinin aktual texnoloji inkişafı və müasir ixtisas sahəsinə dair tədris ədəbiyyatları ilə zənginləşdirilməsi;

-oxucu-kitabxana-informasiya əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi;

- kitabxananın bütün fəaliyyət istiqamətlərinin elmi əsaslar üzərində təşkilivə s.

Məsələnin izahı: Kitabxana fondlarında sənəd resurslarının istifadəsində oxucuların say kontingenti mühüm rol oynayır. 2017-ci ildə oxucuların say tərkibinə nəzərə salsaq qeyd edə bilərik ki, kitabxana informasiya mərkəzinin 1788 oxucusu vardır[2].

2018-ci ilin əvvəlində kitabxanaya 1730 adda kitab daxil olmuş, kitablar inventarlaşdırılmış və elm sahələrinə uyğun olaraq kitabxanada yerləşdirilmişdir. Inventarlaşdırılmış kitablardan 274-ü Azərbaycan Respublikası Turizm Agentliyi tərəfindən, müəlliflər, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən hədiyyə olunmuş. 11 adda 35 ədəd kitab tədris prosesində lazımlı olduğu üçün mağazadan alınmış, 29 adda 31 ədəd xaricdə nəşr olunmuş (PEARSON) kitab Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin BMT-nin İnkişaf Proqramı Azərbaycan nümayəndəliyi ilə birgə həyata keçirdikləri “ATMU-nun bacarıqlarının inkişafı” layihəsi çərçivəsində alınmışdır. Universitet tərəfindən nəşr olunmuş 510 ədəd dərs vəsaiti, 81 ədəd monoqrafiya, 72 ədəd metodiki vəsait, 637 ədəd dərslik, 29 ədəd lüğət və 61 ədəd kitabça kitabxanaya daxil olmuşdur [3].

Respublikada kitabxana informasiya resurslarının əsas vəzifəsi sənədlərin tələkəsiz və ümumi məzmununun əks olunmasına xidmət edən elektron kataloq sisteminin yaradılması prosesi hesab edilir. Elektron kataloq vasitəsilə sənəd nümunəsini daha geniş əlamətlər üzrə axtarmaq mümkündür. Oxucu öz sorğusunu tam müəyyən etmədikdə belə (konkret müəllif, sərəlvhə üzrə axtarış apara bilməyəcəyini təsbit etdikdə) elektron kataloqa “açar sözlər” daxil etməklə heç bir “informasiya itkisi” olmadan lazımı ədəbiyyatla təmin olunur [4, s. 28].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 6 oktyabr tarixli 3072 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında Kitabxana-Informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramında və Kitabxana işi haqqında qanunda nəzərdə tutulan elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması məqsədilə elektron kitabxananın yaradılması və

turizm sahəsində elektron kitabxananın yaradılması sahəsində ilkin işlər görülür, elektron kitablar yığılır və müəllif hüquqlarının qorunması məsləsi üzrə təcrübələr araşdırılır[1].

Həmçinin tələbələrə lazım olan yeni kitabların siyahılarının mütəmadi olaraq hazırlanması, tələbələrə kitabxana-informasiya mərkəzindən istifadə qaydaları və kitabxanada olan elektron resurslardan istifadə ilə bağlı müraciətlərinin cavablandırılması həyata keçirilir. 2018-ci ilin birinci rübü üçün kitabxana 10 adda qəzet və 3 adda jurnala abunə yazılmışdır [3].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Kitabxana İşləri” haqqında Sərəncamına və bu sahədə həyata keçirilən Dövlət Proqramlarına əsasən Kitabxana fondlarının müasir komplektləşdirmə mexanizminin yaradılması, inkişafı və müasir informasiya daşıyıcıları ilə təmin edilməsi məqsədilə 2009-cu ili kitabxanaların avtomatlaşdırılması ili elan edilmişdir. Bunu nəzərə alaraq 2009-cu ildə Universitetin kitabxanası Mərkəzi Kitabxananın elektron proqramına qoşulmuş və bu proqramın effektivliyinin az olduğunu nəzərə alaraq, 2013-cü ildən etibarən Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi (Turizm Agentliyi) tərəfindən alınmış İRBİS 64 elektron informasiya sistemindən istifadə edir. İRBİS 64 elektron sistemi hər ilin iyul-avqust ayında yenilənir. Bu proqramın işlənməsinə nəzarət kitabxana ilə yanaşı Azərbaycan Turizm Agentliyinin “Kitab dövriyyəsi” sektoru tərəfindən həyata keçirilir. “İRBİS-64” Kitabxanaların avtomatlaşdırılması sisteminin ən çox istifadə edilən əməliyyatlar sistemi əsasında qurulması imkanı, kitabxana-bibliografiya proseslərinin bütün detallarını əhatə etməsi, iş prosesinin davamlılığı, korporativ şəbəkələrlə əlaqəli işləmək imkanı, Web texnologiyaları dəstəkləməsi və s. müsbət iş xüsusiyyətləri əsas götürülmüşdür. Kitabxananın elektron kataloqunda ixtisas sahəsi üzrə milli və xarici dildə olan nəşrlər öz əksini tapır. Elektron kitabxana informasiya portalında: elektron informasiyaları əldə edilməsi və elektron kommunikasiya mexanizmlərinə malik olma, məlumatların düzgün əks olunması, prinsip etibarilə yeni elektron informasiyanın yaradılması və s. proseslər mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2005-ci il 30 sentyabr tarixində imzalanan və həmin andan qüvvəyə minən “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu hər bir vətəndaşın məlumat əldə etmək hüququnun demokratik hüquqi dövlətin prinsipləri əsasında reallaşdırılmasını tənzimləyərək, internet resurslarının yaradılması prinsipi əsas götürülməklə, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti həmin qanunun müddəalarına əməl etməklə <http://atmu.edu.az/index.php> ünvanında üç dildə (Azərbaycan, ingilis, rus) internet səhifəsini yaratmışdır.

Hər bir kitabxana oxucusu daha ətraflı “http://217.64.18.66/cgi-bin/irbis64r_13/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=ATI&P21DBN=ATI” linkinə daxil olmaqla, qeydiyyatdan keçərək, öz ad soyadını və parolu qeyd etməklə asanlıqla elektron kataloqdan istifadə imkanı əldə edir (Bax: Şəkil-1).

Standart axtarış forması

Kitablar- standart axtarış

Axtarış sahəsi

Açar sözlər (полнотекстовый поиск)

Axtar

Daxil olanlar: 2018 il

2018		
Dekabr	Noyabr	Oktyabr
Sentyabr	Avqust	İyul
İyun	May	Aprel
Mart	Fevral	Yanvar

[Axtarış zamanı sorgunu tərtib etmə qaydaları ?](#)

(Şəkil 3)

Yuxarıda qeyd edilən şəkillərdən görüldüyü kimi hər hansı bir ədəbiyyatın sifarişi axtarışa daxil olaraq asanlıqla həyata keçirilir və oxucular vahid məkan və zaman anlayışı olmadan istifadə etmək imkanına malikdirlər. Ümumilikdə elektronlaşdırma prosesin tətbiqi informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin sənəd-informasiya potensialının təhlükəsiz inkişafına zəmin yaradır. Görkəmli rus alimi A.İ.Rakitova görə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xarakteristikasına aşağıdakılar aid edilir:

- Hər bir insan, hər bir təşkilat üçün informasiyanın ümumaçıq olması;
- İnformasiyanın ümumaçıqlığının real təminatı. İlk növbədə texniki informasiyanın, informasiya texnologiyasının müasir səviyyəyə uyğun təşkili və s [12].

2018-ci ilin əvvəllərinə dair hesabatlarda olan məlumata əsasən 5032 adda olan kitabdan 3005 adda kitab elektron kataloqa salınmışdır. Kitabxananın elektronlaşdırılması oxucuların məlumatları daha da tez əldə etməsinə və bu sahədə olan işin effektivliyinin artırılmasına kömək göstərir. Kitabxananın birinci korpusunda 8 ədəd, ikinci korpusunda 2 ədəd kompyüter tələbələrin istifadəsinə verilmişdir. Dil mərkəzində yerləşən audio video məlumatların istifadəsi üçün 2 ədəd kompyüter və maqnitafonlar mövcuddur.

Nəticə: Qeyd edək ki, gənc mütəxəssislərin, peşə-ixtisas sahəsi üzrə təhsil alan tələbələrin elmi dünyagörüşünün və intellektual səviyyəsinin formalaşmasında Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin “Kitabxana İnformasiya mərkəzi” mühüm rol oynayır. Son zamanlar mərkəzin elektron resurslardan istifadə imkanları genişləndirilərək, müasir prinsiplərə cavab verən avtomatlaşdırılmış informasiya resurs mərkəzinə çevrilmişdir. Kitabxananın kompleksləşdirilməsinin müasir vəziyyəti, modernləşdirilməsi, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə əsaslı şəkildə təmin edilməsi ümu-

milikdə Respublikanın kitabxana-informasiya resurs kompleksinin bariz nümunəsi hesab edilir. Həmçinin kitabxananın komplektləşdirilməsi müasir tələblərə cavab verən səviyyədə həyata keçirilir, çap məhsullarının elektron versiyaları hazırlanır və elektron kataloqda yerləşdirilir.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı: 6 oktyabr 2008-ci il // Azərbaycan.- 2008.- 6 oktyabr.
2. Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin “Kitabxana-informasiya mərkəzinin” 2017-ci ilə dair hesabatı.
3. Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin “Kitabxana-informasiya mərkəzinin” 2018-ci ilə dair hesabatı.
4. Cəfərov C. Kitabxana-informasiya xidmətində electron kataloq.-Bakı: Proqress, 2012.-224 s.
5. İsmayılov X.İ. Kitabxana-İnformasiya texnologiyaları: (Dərs vəsaiti).-B.: Nurlar, 2009.-312 s.
6. İsmayılov X. İ Müasir Kitabxana fondlarının yaradılması və inkişafının bəzi məsələləri// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.– 2016, - №2. – S. 13-18.

Rus dilində

7. Библиотечное дело: Терминологический словарь.- М.: Книга, 1986.
8. Жданова Т.А. Проблематика научных исследований в области формирования фондов библиотек: некоторые акценты // Научные и технические библиотеки 1999. № 6. С. 3—14
9. Пилко И.С. Формирование библиотечного фонда: о терминологии и технологии // Научные и технические библиотеки 1997. № 10. С. 16-25.
10. Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд: Учебник для библиотечного факультета ин-тов культуры, ун-тов и пед. вузов. М.: Кн. палата, 1991. 271 с.
11. Столяров Ю.Н. Столетие библиотечного фондирования//Научные и технические библиотеки .- 2001.- №6.- С 16-46

İnternet resursu

12. <http://atmu.edu.az/index.php>.

Мəqalə “Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrası”nın 07 dekabr2018-ci il tarixli 04 sayılı iclasında çapa məsləhət bilinmişdir.